

PREPLETENOST SVETOV

Zunajevropske zbirke v obdobju neuvrščenosti

Tina Palaić

201

Slovenski etnografski muzej (SEM) je v letu 2024 z razstavo *Prepletenost svetov: Zunajevropske zbirke v obdobju neuvrščenosti*¹ (9. maj–8. september 2024) obeležil 60. obletnico vzpostavitve Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane pri Medvodah. Muzej je med letoma 1964 in 2001 deloval kot dislocirana enota SEM. Njegovo poslanstvo je bilo zbiranje in razstavljanje zunajevropskih zbirk z namenom seznanjanja javnosti s kulturami in dediščinami držav v razvoju. Med letoma 1964 in 1990, ko so muzej zaprli zaradi obnove (nekoliko dlje je bila na ogled le Petkovškova zbirka), so pripravili več kot osemdeset razstav, zasnovali pa so tudi bogat spremljevalni program. Muzej so leta 2001 zaprli in zunajevropske zbirke sprva hranili v depojskih prostorih v Škofji Loki, potem pa na novi lokaciji SEM na Metelkovi, kjer je v razstavni hiši SEM del zbirk na ogled tako na stalnih kot občasnih razstavah.

V uvodnem delu razstave smo orisali zgodovinski kontekst delovanja goričanskega muzeja, na katerega je vplivala usmeritev zunanje politike socialistične Jugoslavije v gibanje neuvrščenih. V tem obdobju so države v razvoju postale pomemben del jugoslovanskega političnega, znanstvenega, kulturnega in medijskega diskurza. V gibanju so namreč poleg političnega povezovanja spodbujali in krepili sodelovanje tudi na ekonomskem, znanstveno-tehničnem, izobraževalnem in kulturnem področju. V goričanskem muzeju je povečanje stikov in izmenjav med slovenskim prostorom in državami globalnega Juga prispevalo k pridobivanju zunajevropskih zbirk, organizaciji gostujočih razstav iz držav v razvoju in intenzivnejši produkciji avtorskih razstav, s katerimi so interpretirali zunajevropske zbirke, za katere je muzej takrat že skrbel, pa tudi zbirke zasebnih zbirateljev.

V prvi razstavni sobi smo s fotografskim gradivom z razstav, razstavnimi katalogi in plakati ter izseki iz časopisov in publikacij osvetlili razstavno dejavnost muzeja. Muzej je avtorske razstave od leta 1966 dalje uokvirjal v cikel občasnih razstav slovenskih popotnikov in zbiralcev, ki so živeli in potovali po drugih celinah. Sprva so ga imenovali

¹ <https://www.etno-muzej.si/sl/razstave/prepletenost-svetov-zunajevropske-zbirke-v-obdobju-neuvrsčenosti>.

»Naši popotniki na tujem – zbiralec«, nato »Naši popotniki-zbiratelj« in nazadnje »Naši popotniki na tujem – zbiralec in preučevalci«. Gostujoče razstave z vrhuncem med letoma 1976 in 1985 pa so uvrščali v cikel »Predstavljamo vam ljudstva neuvrščenih dežel«, kasneje pa lahko zasledimo še poimenovanji »Kulture neuvrščenih« in »Kulturna ustvarjalnost neuvrščenih in prijateljskih držav«. Poseben poudarek razstave je bil na različnih pogledih na zunajevropske prostore in ljudi, ki so jih takratne razstave posredovale obiskovalcem muzeja. Tako z avtorskimi kot gostujočimi razstavami so poudarjali pomen narodnoosvobodilnega boja kot povezovalnega elementa z narodi z drugih celin ter izpostavljali politiko neuvrščenosti kot podlago za spoznavanje kultur in dediščin drugih neuvrščenih narodov. Z nekaterimi razstavami so tematizirali protikolonializem in opozarjali na uničujoče posledice kolonialnih politik na staroselce. Razstavne pripovedi pa so druge kulture pogosto tudi eksotizirale s poudarjanjem njihove nenavadnosti in posebnosti ter prikazovanjem drugih ljudstev kot manj razvitih. Poudarjanje vloge slovenskih zbiralcev pri spoznavanju in predstavljanju drugih kultur ter njihovo primerjanje z zahodnimi akterji pa je služilo vzpostavljanju ideološke bližine z razvitim zahodom. V drugi polovici sedemdesetih let pa lahko občasno zasledimo tudi kritiko evropocentričnih idej in poskuse preseganja pojmov »civiliziranosti«, »napredka«, »primitivnosti« ter veljavnosti evropskih meril vrednotenja kultur in umetnosti. Razstavni diskurzi so po eni strani odražali ambivalenten odnos do držav v razvoju in kultur ter umetnosti tamkajšnjih ljudstev, po drugi pa so pokazali tudi na takratno ambivalentno razumevanje slovenske (jugoslovanske) pozicije do zahoda.

Druga razstavna soba je predstavila zgodbe treh kustodinj, ki so kot muzejske strokovnjakinje z afriško celino vzpostavile strokovne vezi, in na ta način tematizirala izmenjave strokovnjakov med neuvrščenimi državami. Predstavili smo življenje in delo

Prikaz razstavne dejavnosti goričanskega muzeja s fotografijami z razstav, citati iz različnih publikacij, periodičnih tiskov, z vabili na razstave in s katalogi (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

dr. Pavle Štrukelj, kustodinje v Muzeju neevropskih kultur, ki je bila odgovorna za zbiranje, preučevanje in interpretacijo zunajevropskih zbirk, v muzeju pa je priredila tudi vrsto avtorskih in gostujočih razstav iz številnih afriških držav, nekatere je tudi službeno in zasebno obiskala. Osvetlili smo delovanje dr. Bernarde Perc, kustodinje v Pokrajinskem muzeju na Ptuju, ki je študirala v Egiptu in Münchnu in si kot prva slovenska egiptologinja prizadevala za razvoj te vede v Sloveniji. Predstavljena so bila tudi muzeološka prizadevanja dr. Štefke Cobelj, direktorice Pokrajinskega muzeja na Ptuju, ki je po svoji upokojitvi kot svetovalka za muzejsko dejavnost razvijala muzealstvo v Somaliji, obiskala pa je tudi številne druge afriške države. Kratkemu življenjepisju treh žensk smo dodali fotografije, ki so bile posnete med opravljanjem njihovih službenih obveznosti, na njihovih službenih poteh ali na razstavah, ki so jih pripravile. Obiskovalci pa so si lahko ogledali tudi nakit ljudstva Masajev, ki ga je dr. Pavla Štrukelj pridobila za muzejsko zbirko leta 1970 med potovanjem po Keniji. Potovanje je organiziral Slovenski etnografski muzej pod vodstvom takratnega direktorja muzeja dr. Borisa Kuharja. Razstavili smo tudi predmete vsakdanjega življenja, ki jih je med bivanjem v Somaliji pridobila dr. Štefka Cobelj in jih hrani Pokrajinski muzej Celje. To so bili glavnik, šatulja, torbica, počivalnik za glavo, zajemalka, kipec in dve žlici. Na delo dr. Bernarde Perc pa smo pokazali z izvodom revije *Orientalistika*, ki jo je izdajalo Slovensko orientalistično društvo, saj je v tematski številki *Problemi starega Egipta* zbrala prispevke udeležencev mednarodnega znanstvenega simpozija z istim naslovom, ki je potekal v Ljubljani in Zagrebu (28. 9.–1. 10. 1978) in pri katerem je vodila organizacijski odbor. Razstavili smo tudi katalog razstave *Spomeniki starega Egipta* iz leta 1974, katerega glavna avtorica je bila, ter izbor manjših egipčanskih predmetov iz Slovenskega etnografskega muzeja, ki so bili na ogled na omenjeni razstavi, ki jo je dr. Perc pripravila v razstavišču Arkade v Ljubljani.

Izbor plakatov, s katerimi so vabili na razstave v goričanski muzej
(foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Razstavo smo nadgradili s predvajanjem filma *Raziskave in razstave o Afriki*, ki so ga sestavljali dva odlomka iz filma *Boris Kuhar, 1929–2018* ter oddaja in dnevniška vest Televizije Ljubljana, danes Televizije Slovenija. Boris Kuhar pripoveduje o nastanku, ciljih in dejavnostih Muzeja neevropskih kultur Goričane ter o svojih snemanjih v Afriki med letoma 1961 in 1976; vidimo pa tudi dokumentarne fotografije, televizijske posnetke razstav v Goričanih in Kuharjeve avtorske posnetke iz Afrike. Oddaja *Ne prezrite: Afriška lepota včeraj in danes* (13. 7. 1978) novinarka Vide Zei prikazuje študente iz afriških držav, ki so tedaj študirali na fakultetah Univerze v Ljubljani, kako v goričanskem muzeju komentirajo avtorsko razstavo *Krašenje telesa in nakit afriških prebivalcev južno od Sahare*, ki je bila na ogled leta 1978. Prikazovali smo tudi dnevniško vest o razstavi dr. Bernarde Perc *Spomeniki starega Egipta* iz leta 1974, ki je bila na TV Ljubljana objavljena 30. januarja 1974.

204

Ob razstavi smo izvedli vodstvo za zaključene skupine (študente Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani) ter vodstvu ob Mednarodnem muzejskem dnevu 18. maja (dr. Tina Palač) in na Poletno muzejsko noč 15. junija (dr. Marko Frelih). Priredili smo tudi pogovor z gosti, ki so v okviru politike neuvršenih zapustili svojo prvotno domovino in se preselili v takratno Jugoslavijo. Na dogodku z naslovom *Slovenija je postala moja (druga) domovina* sta se Alya Elouissi in dr. Tina Palač pogovarjali s Koki Veber, podjetnico in lastnico trgovske verige Sariko, ki je v Slovenijo prišla iz Indije, Arkanom Al Nawasom, krajinskim arhitektom, slikarjem in promotorjem medkulturnega dialoga iz Iraka, ter Robertom Yebuahom, upokojenim montanistom, predavateljem, aktivnim pevcem v pevskem zboru in zagovornikom ekvilizma (nove pravične družbene ureditve), ki se je priselil iz Gane. Ob razstavi smo pripravili tudi publikacijo *Zunajevropske zbirke v obdobju neuvršenosti: Alternativna zamišljanja sveta*, ki je na voljo v slovenskem in angleškem jeziku. Šestdesetletnico vzpostavitve goričanskega muzeja smo obeležili tudi s filmskim večerom, o katerem v tej številki *Etnologa* piše dr. Nadja Valentinčič Furlan (glej strani 175–181).

Preučevanje delovanja goričanskega muzeja in njegovega pomena za razvoj slovenske etnologije in kulturne antropologije je pomembna naloga kustosov SEM. Tako ne le dopolnjujemo poznavanje zgodovine muzeja in razvoja etnološke stroke, temveč osvetljujemo tudi oblikovanje predstav o drugih, ki so jih posamezniki z različnimi ozadji podkrepili z zbiranjem predmetov na drugih celinah. Te predstave pa so prispevale k razumevanju samih sebe, zato je muzejske zunajevropske zbirke in njihove interpretacije nujno umeščati v kontekst oblikovanja lastne identitete. Razstava in publikacija pa ne osvetlujeta le zgodovinskega dogajanja, temveč odpirata tudi pomembna vprašanja za današnji čas. S številnimi izzivi, kot so zagotavljanje svetovnega miru, blaženje učinkov podnebnih sprememb in doseganje ekonomske pravičnosti, se države ne bodo zmogle spopasti same. Ti izzivi terjajo skupno zamišljanje boljše prihodnosti in zlasti skupno delovanje. Načela in prakse gibanja neuvršenih nam lahko ponudijo pomemben navdih pri iskanju novih, naših poti.

Fotografije in predmeti osvetljujejo delovanje dr. Pavle Štrukelj
(foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Razstava in publikacija temeljita na doktorski raziskavi delovanja Muzeja neevropskih kultur v Goričanah dr. Tine Palaić, ki je tudi vodila razstavni projekt. Delovanje izbranih kustodinj je raziskal dr. Marko Frelih, kustos za afriške in ameriške zbirke v SEM, fotografsko gradivo pa Miha Špiček in Blaž Verbič z Oddelka za dokumentacijo SEM. Spremljevalni film k razstavi *Raziskave in razstave o Afriki* je pripravila dr. Nadja Valentinčič Furlan, kustodinja za etnografski film v SEM. Maja Kocjan iz Službe za komuniciranje in javne programe SEM je razstavo grafično oblikovala, pri čemer je pomagal Žiga Rehar z Oddelka za konserviranje in restavriranje SEM. Pri pripravi razstave smo sodelovali z Narodnim muzejem Slovenije, Pokrajinskim muzejem Celje, Pokrajinskim arhivom Maribor, Knjižnico Ivana Potrča na Ptuju in Radiotelevizijo Slovenija. Posebej dragoceno pa je bilo sodelovanje z gospo Marinko Oblak, nečakinjo kustodinje SEM dr. Pavle Štrukelj, ki danes hrani njeno obsežno arhivsko gradivo.